

Sygn. akt I ACa 854/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 lutego 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Szczecinie I Wydział Cywilny

w składzie następującym:

Przewodniczący:	SSA Ryszard Iwankiewicz (spr.)
Sędziowie:	SSA Agnieszka Sołtyka SSO del. Krzysztof Górski
Protokolant:	sekretarz sądowy Piotr Tarnowski

po rozpoznaniu w dniu 20 lutego 2013 r. na rozprawie w Szczecinie

sprawy z powództwa J. G.

przeciwko D. T. i F. P.

o ustalenie

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie

z dnia 19 października 2012 r., sygn. akt I C 320/11

I. oddala apelację;

II. zasądza od powódki na rzecz pozwanej D. T. kwotę 2.700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym;

III. przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Szczecinie na rzecz kuratora pozwanej F. P. radcy prawnego J. R. kwotę 2.700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem wynagrodzenia w postępowaniu apelacyjnym.

SSO del. K. Górski SSA R. Iwankiewicz SSA A. Sołtyka

Sygn. akt I ACa 854/12

UZASADNIENIE

Powódka J. G. wniosła przeciwko pozwanym D. T. i F. P. (ubezważnionej całkowicie) pozew o ustalenie nieważności umowy darowizny z dnia 20 lutego 2007 r. sporządzonej w formie aktu notarialnego Rep. A. nr (...), dotyczącej odrębnej własności lokalu położonego w S. przy ul. (...), oraz o zasądzenie od pozwanych na rzecz powódki

solidarnie kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. W uzasadnieniu powódka wskazała, iż F. P. w dacie dokonania darowizny nie była w stanie właściwie rozpoznać i ocenić decyzji o darowiznie na rzecz D. T. i z tego względu z uwagi na wadę oświadczenia woli umowę darowizny uznać należy za nieważną (art. 82 k.c.) jest zasadne. Interes prawny w wytoczeniu powództwa o ustalenie nieważności umowy darowizny powódka upatrywała w tym, że lokal darowany pozwanej D. T. miał być w przyszłości przedmiotem darowizny na rzecz powódki a w razie gdyby do tego nie doszło to lokal ten stanowiłby podstawowy element przyszłej masy spadkowej, w której powódka miałaby niewątpliwy udział.

Pozwana D. T. wniosła o oddalenie powództwa i zasądzenie od powódki na rzecz pozwanej kosztów procesu według norm przepisanych. Pozwana zakwestionowała istnienie po stronie powódki interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy, albowiem nie była ona stroną umowy darowizny a sfera jej praw nie została w żaden sposób naruszona. Pozwana podniosła, że zawarta umowa nie narusza też praw spadkowych powódki, albowiem jej ewentualne dziedziczenie po matce jest zdarzeniem przyszłym i niepewnym. Brak jest też podstaw do przyjęcia że pozwana F. P. działała bez rozeznania podpisując umowę darowizny.

Pozwana F. P., reprezentowana przez kuratora ustanowionego postanowieniem Sądu Rejonowego w Stargardzie Szczecińskim z dnia 15 maja 2012 r., wniosła o oddalenie powództwa i zasądzenie od powódki na rzecz pozwanej kosztów procesu według norm przepisanych.

Na rozprawie w dniu 19 października 2012 r. powódka wskazała, że sporny lokal nie miał być podarowany na jej rzecz, lecz powinien stanowić własność pozwanej F. P. i dopiero po jej śmierci powódka z rodzeństwem mieli podjąć decyzję w kwestii lokalu. Wskazała, że pozwana F. P. jest chora i dokonała darowizny nieświadomie.

Wyrokiem z dnia 19 października 2012 roku Sąd Okręgowy w Szczecinie oddalił powództwo (pkt I.), zasądził od powódki J. G. na rzecz pozwanej D. T. kwotę 3.617 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt II.) oraz przyznał kuratorowi pozwanej F. P. radcy prawnemu J. R. od Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Szczecinie wynagrodzenie w kwocie 4.428 zł (pkt III.).

Orzeczenie tej treści zostało wydane w oparciu o ustalenia faktyczne i rozważania prawne, na podstawie których Sąd pierwszej instancji uznał powództwo za bezzasadne z uwagi na brak interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. Powódka domagała się ustalenia nieważności umowy darowizny z dnia 20 lutego 2007 r. zawartej pomiędzy pozwanymi D. T. i F. P. i swoje roszczenie powódka opierała na art. 189 k.p.c. i art. 82 k.c. Z przepisu art. 189 k.p.c. wynika zaś, że są dwie kumulatywne przesłanki powództwa o ustalenie: 1) interes prawny powoda w ustaleniu, 2) ustalenie powinno dotyczyć stosunku prawnego lub prawa, a nie okoliczności faktycznej. Zasadność powództwa o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego w świetle art. 189 k.p.c. zależy od istnienia interesu prawnego w ustaleniu. Sąd Okręgowy wyjaśnił szczegółowo istotę tego zagadnienia, wychodząc z powszechnego w judykaturze i doktrynie założenia, że interes ten istnieje tylko wtedy, gdy powód potrzebie ochrony swej sfery prawnej uczynić może zadość przez samo ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa.

Sąd wskazał, że w pierwszej kolejności należało zatem zbadać, czy po stronie powódki wystąpił interes prawny w wywiedzeniu powództwa. Z twierdzeń powódki zawartych w pozwie wynika, że istnienie interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy darowizny powódka upatruje w tym, że lokal darowany pozwanej D. T. miał być w przyszłości przedmiotem darowizny na rzecz powódki, a w razie gdyby do tego nie doszło to lokal ten stanowiłby podstawowy element przyszłej masy spadkowej, w której powódka miałaby niewątpliwy udział. Powyższe oznaczało w ocenie Sądu, że powódka łączyła istnienie interesu prawnego ze sferą praw które aktualnie jej nie przysługują, ale które ewentualnie mogłyby nabyć w przyszłości w razie gdyby doszła do dziedziczenia po F. P. lub otrzymała od niej darowiznę. Co do kwestii przyszłej darowizny powódka na rozprawie w dniu 19 października 2012 r. zmodyfikowała swoje stanowisko o tyle, że wskazała iż sporny lokal nie miałby jej przyspaść w darowiznie lecz wrócić do majątku pozwanej F. P.. Takie postrzeganie przez powódkę interesu prawnego w żądaniu ustalenia przesądziło zdaniem Sądu o uznaniu zgłoszonego żądania za bezzasadne.

W rozpoznawanej sprawie bezsporne było wszak, że powódka nie była stroną umowy darowizny z dnia 20 lutego 2007 r. Sąd uznał, że brak jest również podstaw do przyjęcia, iż dokonanie tej darowizny wpływa w jakikolwiek sposób na sferę praw powódki. Powódka wskazywała jedynie na możliwość nabycia przez nią udziału w tym lokalu na skutek dziedziczenia po matce F. P.. Powyższe wskazuje, że powódka nie domaga się ochrony prawa czy stosunku prawnego, który aktualnie istnieje, lecz który mógłby ewentualnie powstać w przyszłości w razie śmierci pozwanej F. P. i to tylko wtedy gdyby pozwana zmarła przed powódką, bo tylko w takim przypadku powódka mogłaby dojść do dziedziczenia po matce z mocy ustawy (o ile nie zaszyby przesłanki wyłączające powódkę od dziedziczenia). Oznacza to, że ewentualne powstanie po stronie powódki prawa do lokalu stanowiącego przedmiot darowizny w chwili obecnej pozostaje jedynie w sferze potencjalnej możliwości. Ustalenie w niniejszej sprawie nieważności umowy darowizny nie doprowadziłoby zatem do usunięcia niepewności prawnej w sferze praw powódki, albowiem powódka nie rości sobie żadnego prawa do tego lokalu, a jedynie wskazuje na możliwość powstania takiego prawa w przyszłości w razie wystąpienia przesłanek do dziedziczenia.

Na rozprawie w dniu 19 października 2012 r. powódka wyjaśniła, że przyczyną wystąpienia z pozwem w niniejszej sprawie było to, że pozwana F. P. jest chora i dokonała darowizny nieświadomie. Powyższe oświadczenie wskazuje, że w istocie powódka dąży do ochrony interesu prawnego jednej ze stron umowy darowizny tj. pozwanej F. P.. Sąd Okręgowy zauważył, że w takim przypadku jednak to nie powódce przysługiwałaby legitymacja czynna w zakresie żądania ustalenia nieważności umowy, lecz pozwanej F. P.. Powódka jako przedstawicielka ustawowa ubezwłasnowolnionej całkowicie pozwanej F. P. mogłaby złożyć taki pozew, ale musiałaby to uczynić w imieniu F. P. a nie w imieniu własnym.

Konkludując Sąd I instancji wyraził przekonanie, że w chwili obecnej powódka nie posiada interesu prawnego do zgłoszenia żądania ustalenia nieważności umowy darowizny, gdyż nawet gdyby powództwo zostało uwzględnione to w żaden sposób nie wpłynęłoby to na sferę praw powódki J. G.. Swojego interesu w wytoczeniu powództwa o ustalenie powódka nie może również upatrywać w potrzebie ochrony praw F. P., bo w tym zakresie legitymacja czynna przysługuje nie powódce lecz pozwanej F. P.. Mając powyższe na względzie Sąd uznał powództwo za bezzasadne i je oddalił.

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. Natomiast orzeczenie o kosztach należnych kuratorowi zostało oparte na § 3 i 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 sierpnia 1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów (Dz.U. Nr 27 poz. 197) i § 6 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2003 roku w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. Nr 163 poz. 1349 ze zm.), przy uwzględnieniu stawki podatku VAT.

Apelację od powyższego wyroku wywiodła powódka, domagając się jego uchylenia i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu w Szczecinie do ponownego rozpoznania, a nadto, zasądzenia od pozwanych solidarnie na rzecz powódki kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym według norm przepisanych. Zaskarżonemu rozstrzygnięciu apelująca zarzuciła:

1. naruszenie art. 189 k.p.c. poprzez dokonanie błędnej (zbyt wąskiej) wykładni pojęcia interesu prawnego, a w efekcie - uznanie, iż brak jest podstaw do przyjęcia, że jakiekolwiek prawa powódki zostały naruszone lub zagrożone w wyniku zawarcia kwestionowanej umowy oraz, że obecnie powódka nie posiada interesu prawnego do zgłoszenia żądania ustalenia nieważności umowy darowizny;
2. nierozpoznanie istoty sprawy - wobec przyjęcia błędnego założenia o braku interesu prawnego J. G. w ustaleniu nieważności umowy z dnia 20 lutego 2007r.

W uzasadnieniu apelacji podniesiono, że stanowisko Sądu pierwszej instancji jest nietrafne gdyż całkowicie abstrahuje od specyficznych okoliczności niniejszej sprawy. Darczyńca - F. P. wkrótce po zawarciu przedmiotowej umowy została

całkowicie ubezwłasnowolniona. Mając na uwadze zarówno wiek F. P., jak i charakter choroby, która legła u postawa postanowienia o ubezwłasnowolnieniu, przyjąć należy, iż wobec braku sporządzenia przez darczyńcę jakiegokolwiek testamentu okolicznością pewną jest przyszłe dziedziczenia ustawowe po F. P.. Z uwagi na swój wiek oraz brak możliwości odzyskania kiedykolwiek zdolności do czynności prawnych F. P. nie dokona w przyszłości żadnego rozrządzenia na wypadek swojej śmierci. Stąd prawo własności przedmiotowego mieszkania na zasadzie dziedziczenia na podstawie ustawy w odpowiedniej części nieuchronnie przypadłoby powódce J. G. jako córce F. P.. Nie zmienia oceny sytuacji w żaden sposób ewentualna wcześniejsza śmierć J. G., albowiem wówczas na zasadzie transmisji w jej miejsce wstąpiłoby jej następcy prawni.

W odpowiedzi na apelację kurator pozwanej F. P. wniósł o jej oddalenie w całości, zasądzenie od powódki na rzecz pozwanej zwrotu kosztów procesu według norm przepisanych oraz przyznanie na rzecz kuratora, który jest radcą prawnym wynagrodzenia stosownie do treści Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 sierpnia 1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów.

Z kolei pozwana D. T. w odpowiedzi na apelację wniosła o oddalenie apelacji powódki w całości i zasądzenie na rzecz pozwanej zwrotu kosztów i opłat, w tym zastępstwa prawnego według norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powódki okazała się niezasadna i podlegała oddaleniu.

Ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji nie budzą jakichkolwiek wątpliwości i nie są kwestionowane w apelacji, stąd Sąd Apelacyjny przyjmuje je za własne. Spór sprowadzał się natomiast do oceny prawnej wyrażonej przez ten Sąd, który uznał, że powódka nie legitymuje się interesem prawnym w żądaniu ustalenia nieważności umowy darowizny lokalu mieszkalnego z dnia 20 lutego 2007 r. zawartej pomiędzy F. P. a D. T.. Takie stanowisko prawne, szczegółowo i prawidłowo uargumentowane przez Sąd Okręgowy, wbrew zarzutom apelacyjnym, zasługiwało jednak na aprobatę Sądu odwoławczego w pełnej rozciągłości.

W realiach niniejszej sprawy powódka J. G., będąca jednym z dzieci żyjącego darczyńcy -F. P., nie ma bowiem interesu prawnego wymaganego przepisem art. 189 k.p.c. do żądania ustalenia nieważności ww. umowy darowizny.

Trafnie podkreślał Sąd pierwszej instancji, zgodnie zresztą z utrwalonym w orzecznictwie poglądem, że interes prawny jest to obiektywna w świetle obowiązujących przepisów prawa, wywołana rzeczywistym naruszeniem albo zagrożeniem określonej sfery prawnej, potrzeba uzyskania konkretnej treści wyroku. Brak interesu prawnego jako przesłanki powództwa z art. 189 k.p.c. zachodzi wówczas, gdy powód nie ma jakiegokolwiek potrzeby ustalenia stosunku prawnego lub prawa, gdyż jego sfera prawna nie została ani naruszona, ani zagrożona przez pozwanego (vide: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2002 r., II CKN 833/00, LEX nr 483288).

Interes prawny w sprawie o ustalenie, nie wyczerpuje się zatem w tym, że w ocenie powoda umowa jest nieważna i dlatego konieczne jest wydanie wyroku, który stwierdziłby tę nieważność. Nieważność czynności prawnej nie przesądza bowiem sama przez się o istnieniu interesu prawnego w takim postępowaniu. W myśl art. 189 k.p.c. wymagana jest potrzeba po stronie powoda uzyskania wyroku określonej treści z uwagi na naruszenie albo zagrożenie sfery prawnej tego podmiotu występującego z powództwem ustalającym.

Odnosząc przedstawione powyżej, w sposób syntetyczny, teoretyczne uwagi natury jurydycznej do realiów niniejszej sprawy skonstatować trzeba przede wszystkim, że nie ma obecnie sfery prawnej powódki J. G., która wymagałaby udzielenia ochrony na drodze powództwa ustalającego. Kluczowe znaczenie ma tu okoliczność, że darczyńca F. P. żyje. Z tego względu co najwyżej ona sama (a w zasadzie w jej imieniu opiekun prawny – z racji jej całkowitego ubezwłasnowolnienia) byłaby legitymowana do wytoczenia tego rodzaju powództwa, o ustalenie nieważności zawartej przez nią umowy darowizny z powodu wady jej oświadczenia woli. Skoro jednak to J. G. w imieniu własnym wniosła pozew w przedmiotowej sprawie, to jej samej interesu prawnego nie sposób przypisać. Akcentowana w apelacji

li tylko potencjalna możliwość dziedziczenia ustawowego po F. P. nie jest wystarczająca do przyjęcia, iż powódka posiada w rozpatrywanym przypadku interes prawny w zainicjowanym przezeń procesie o ustalenie. Po pierwsze, wbrew sugestiom apelacji, nie jest wcale „okolicznością pewną” przyszłe jej ustawowe dziedziczenie po ww. darczyńcy, albowiem nie można mieć pewności, czy śmierć F. P. poprzedzi śmierć powódki. Po drugie, nawet gdyby śmierć J. G. była wcześniejsza i wtenczas do spadkobrania po F. P. weszliby zstępni powódki (których istnienia notabene także nie wykazała), to w ramach niniejszego postępowania nadal strona powodowa nie realizowałaby ochrony sfery własnych praw, lecz ewentualnych przyszłych praw jej zstępnych. W tej sytuacji w dalszym ciągu ustalenie nieważności przedmiotowej umowy darowizny nie służyłoby definitywnemu usunięciu naruszenia albo zagrożenia jej sfery prawnej, co wykluczało przyjęcie, że posiada ona interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. Należy wreszcie zgodzić się z poglądami wyrażanymi w doktrynie, że dopóki spadkodawca żyje, to nie może być mowy o prawie podmiotowym przyszłego spadkobiercy do spadku lub dziedziczenia. Okoliczność, że dana osoba należy do kręgu spadkobierców ustawowych daje tej osobie za życia spadkodawcy jedynie możliwość, szansę dojścia do dziedziczenia. Taka szansa nie jest zatem prawem podmiotowym ani w jego zwykłej postaci, ani też w charakterze tzw. ekspektatywy (zob. J. Piątowski, H. Witczak, A. Kawalko (w:) System prawa prywatnego, t. 10, Prawo spadkowe, pod red. B. Kordasiewicza, Warszawa 2009, C.H. Beck, s. 6).

Potwierdzenia trafności takiego stanowiska sądów obu instancji w niniejszej sprawie można upatrywać w treści wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 1979 r., III CRN 56/79 (OSNC 1979/12/244). W przywołanym orzeczeniu Sąd Najwyższy stwierdził, że „Ustalenie nieważności umowy z tej przyczyny, że jedna ze stron złożyła oświadczenie woli w stanie wyłączającym świadome powzięcie decyzji (art. 82 k.c.), jest dopuszczalne także po śmierci tej strony, jeżeli materiał zebrany w sprawie wystarcza do udowodnienia, że stan taki istniał w chwili składania oświadczenia woli”. Powództwo o ustalenie nie podlega przy tym przedawnieniu. Uzupełnił zaś dobitnie powyższe ustalenie istotną wskazówką, że „Należący do kręgu spadkobierców ustawowych po osobie, która złożyła w takich okolicznościach oświadczenie woli, może żądać ustalenia nieważności umowy dopiero po jej śmierci jako jej spadkobierca”. Na kanwie rozpatrywanej wówczas sprawy, Sąd Najwyższy wyraził stanowisko, że nie można wyciągać żadnych wniosków z tego, iż powód za życia spadkodawcy nie wystąpił ze sprawą, gdyż nie będąc stroną umowy zawartej przez przyszłego spadkodawcę z pozwanym, nie miał żadnego tytułu do kwestionowania tej umowy, a mógł to uczynić dopiero po jego śmierci jako jego spadkobierca.

Analogicznie wobec tego w przedmiotowym przypadku wypadałoby skonstatować, że J. G. – nie będąc stroną umowy darowizny z dnia 20 lutego 2007 r. – nie ma teraz interesu prawnego do żądania ustalenia jej nieważności, a zmaterializuje się on po stronie samej powódki jako spadkobiercy dopiero po śmierci F. P..

Konsekwencją braku aktualnie interesu prawnego po stronie J. G. w myśl art. 189 k.p.c. było oddalenie jej powództwa o ustalenie, bez potrzeby badania prawdziwości twierdzeń zawartych w pozwie i zasadności powództwa (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2005 r., V CK 277/05, LEX nr 602316, z dnia 30 listopada 2000 r., I CKN 903/00, LEX nr 512061, z dnia 7 kwietnia 2010 r., II PK 167/09, LEX nr 602241; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 19 maja 2010 r., I ACa 281/10, LEX nr 628191).

W tym stanie rzeczy Sąd Apelacyjny oddalił apelację powódki, o czym orzekł na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania apelacyjnego należnych pozwanemu orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 108 § 1 k.p.c. oraz § 6 pkt 6 zw. z § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2003 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.).

O wynagrodzeniu należnemu na etapie postępowania apelacyjnego kuratorowi, ustanowionemu dla pozwanej F. P. w osobie radcy prawnego, Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie § 3 i 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 sierpnia 1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów (Dz.U. z 1982 r. Nr 27 poz. 197 ze zm.) oraz § 6 pkt 6 zw. z § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2003

roku w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).